

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

1997/88

CES

CENTRUM
VOOR
ECONOMISCHE
STUDIEN

NAAMSESTRAAT 69
B-3000 LEUVEN

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN
DEPARTEMENT
ECONOMIE

**LOONBELEID
IN DE EUROPESE MONETAIRE UNIE**

Filip ABRAHAM en Joeri VAN ROMPUY

Maart 1997

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE LEUVEN

DEPARTEMENT ECONOMIE

LOONBELEID IN DE EUROPESE MONETAIRE UNIE

Filip ABRAHAM en Joeri VAN ROMPUY^{*}

Februari 1997

---

^{*}

De auteurs zijn als respectievelijk hoogleraar en assistent verbonden aan de Faculteit Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen. Zij schreven deze bijdrage naar aanleiding van een hoorzitting in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven op 23 januari, 1997. Zij zijn dank verschuldigd aan de deelnemers aan deze hoorzitting en in het bijzonder aan L. Denayer. Deze studie werd gefinancierd door FKFO project G.0222.97 over 'De Economische Relaties tussen de Landen in en de Landen buiten de EMU'.

INLEIDING

De magische begindatum van de Europese Monetaire Unie (EMU) op 1 januari 1999 nadert gestaag. De verwezenlijking van dit project lijkt steeds meer een haalbare kaart. Hoewel is het toetredingsticket geenszins verworven is, lijkt de kans reëel dat België tot de EMU kopgroep zal behoren. Deze vaststelling noopt tot een fundamentele reflectie over het macro-economisch loonbeleid dat na de totstandkoming van de EMU zal worden gevolgd. Dit standpunt levert een eerste bijdrage tot deze discussie.

Het recente jaarverslag van de Nationale Bank van België (1997) beklemtoont de rol van de loonvorming als kernaspect van het Belgisch macro-economisch beleid. De wet ter vrijwaring van het concurrentievermogen koppelt de maximale loongroei in België aan de gemiddelde loongroei van de drie (Duitsland, Nederland, Frankrijk) - en voordien de vijf (ook Italië en het Verenigd Koninkrijk) - belangrijkste handelspartners. Na het afspringen van het sociale overleg legde de regering voor de volgende twee jaar een maximale loonstijging van 6.1% op. Algemeen groeit de bekommernis over de toekomst van ons loonmodel in de nieuwe realiteit van de monetaire unie.

Deze bekommernis is gerechtvaardigd omwille van vier redenen die in dit standpunt worden uitgewerkt. Ten eerste neemt de rol van de loonvorming als macro-economisch beleidsinstrument nog toe in de monetaire unie. Dit is het gevolg van de overdracht naar het Europees niveau van macro-economische bevoegdheden inzake monetair, budgettair en wisselkoersbeleid. Ten tweede verandert de overgang naar een monetaire unie de kern van het loonbeleid. Wij stellen in dit standpunt twee loonregels voor - *de EMU regel en de derde munt regel* - die het macro-economisch concurrentievermogen t.o.v. respectievelijk de EMU-partners en de niet-EMU landen vrijwaren. Als derde reden voor reflectie zien wij het feit dat deze dubbele loonregel in het afgelopen niet volledig werd nageleefd in België. Tenslotte tonen wij met door ons ontwikkeld eenvoudig simulatiemodel aan dat een afwijking van deze loonregels zich vertaalt in een dalende industriële productie en werkgelegenheid en in een verlies aan exportaandeel op de internationale markten.

Deze stellingen bepalen de structuur van dit standpunt. Een eerste deel schetst de veranderende omgeving in de monetaire unie en leidt de basisprincipes van het macro-economisch loonbeleid in EMU af. In een tweede deel bespreken we de ervaring met het Belgische loonbeleid van de laatste jaren. In het derde deel stellen we ons simulatiemodel

kort voor en onderzoeken de band tussen loonvorming, werkgelegenheid en uitvoerprestaties. We sluiten af met een samenvatting van onze belangrijkste resultaten.

1. HET MACRO-ECONOMISCH LOONBELEID IN DE MONETAIRE UNIE

1.1. Het macro-economisch loonbeleid wint aan belang

In een monetaire unie neemt het belang van het loonbeleid nog toe. Meer nog dan vandaag wordt de loonvorming een kernaspect van de macro-economische politiek in de EMU. Immers de toetreding tot de monetaire unie beperkt de macro-economische bewegingsvrijheid van een land op meerdere gebieden.

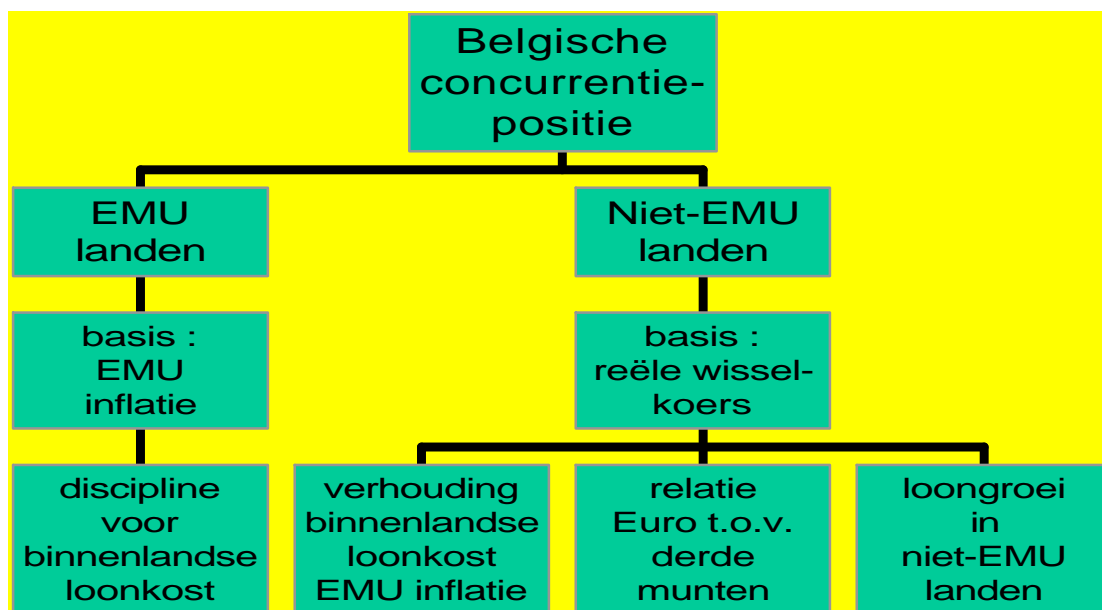
Ten eerste valt het wisselkoersinstrument weg. Volgens plan worden op 1 januari 1999 de wisselkoersen van de EMU onherroepelijk vastgelegd. Ten laatste op 1 juli 2002 vervangt de Euro de nationale munten van de EMU landen. In een monetaire unie zijn herschikkingen van de officiële pariteiten, zoals die in het EMS meermaals werden doorgevoerd, niet meer mogelijk. Voor België betekent dit concreet dat een devaluatie van Belgische Frank zoals in 1982 niet langer een oplossing biedt voor structurele competitiviteitsproblemen.

Een tweede aspect betreft het monetair beleid. De start van de monetaire unie gaat gepaard met een volledige overdracht van de monetaire bevoegdheid op nationaal vlak naar de Europese Centrale Bank (ECB). De ECB krijgt de verantwoordelijkheid voor de gemeenschappelijke rentepolitiek, de beheersing van de geldvoorraad en het wisselkoersbeleid t.o.v. niet-EMU landen. Op zijn beurt bepaalt het monetair beleid de gemeenschappelijke inflatievoet die geldt voor alle deelnemende landen aan de monetaire unie. Deze landen verliezen dus hun monetaire autonomie. In geval van een binnenlandse recessie kunnen zij de rente niet verlagen en de geldvoorraad verruimen om de economie te stimuleren.

Daarnaast blijft ook het budgettair beleid in een strak keurslijf gegoten. De afspraken omtrent het stabiliteitspact gedurende de recente top van Dublin handhaaft de geduchte 3% norm voor het overheidstekort ook na 1998 op straf van stevige boetes. Met uitzondering van de enkele landen met budgettaire speelruimte, komt dit neer op verbod op expansieve

budgettaire politiek. Dit geldt in het bijzonder voor ons land met zijn torenhoge overheidsschuld.

Het verlies van macro-economische vrijheid verlegt de aanpassing aan negatieve economische schokken naar de arbeidsmarkt. In een vlot werkende arbeidsmarkt gaan werkloze werknemers op zoek naar werk binnen en buiten de landsgrenzen en reageren de lonen op een stijging van de werkloosheid. Arbeidsmobiliteit en loonflexibiliteit zijn alternatieve aanpassingsmechanismen voor budgettair, monetair en wisselkoersbeleid. In België en Europa is de mobiliteit van werknemers gering. Lonen passen zich aan de wijzigende economische omstandigheden aan, maar dit gebeurt veelal te traag en in onvoldoende mate. Daarom is het macro-economisch loonbeleid een onontbeerlijke randvoorwaarde voor de micro-economische aanpassingen. In de monetaire unie neemt het belang van dit instrument vooral voor kleine open landen nog toe.

Figuur 1 : Post-EMU macro-economisch loonbeleid in een notedop

De monetaire unie wijzigt het macro-economisch loonbeleid op fundamentele wijze. Dit valt af te lezen uit Figuur 1. Het behoud van de internationale concurrentiepositie is de centrale doelstelling van het macro-economisch kostenbeleid. Zoals aangegeven in de grafiek moet er in het loonbeleid een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen de EMU partners en de landen die niet tot de monetaire unie behoren.

1.2. Het loonbeleid t.o.v. EMU partners verandert

Het leidmotief voor de loonvorming binnen de EMU is de gemeenschappelijke inflatievoet die door het monetair beleid van de ECB bepaald wordt. Deze inflatievoet legt op zijn beurt een maximum op aan de loonstijgingen in de deelnemende landen. De binnenlandse loongroei mag niet tot binnenlandse prijsontwikkelingen aanleiding geven die deze gemeenschappelijke inflatie overtreft. Het overtreden van deze EMU loonregel leidt tot werkloosheid, een dalend exportaandeel en een handelsbalansonevenwicht. Een gebrek aan binnenlandse loondiscipline kan ons land duur te staan komen.

De *EMU loonregel* betekent voor België geen radicale breuk met het verleden. De huidige doelstelling van de wet op het concurrentievermogen past in dit kader. Deze wet bepaalt het gemiddelde van deze drie handelspartners als maximum voor de Belgische loongroei. Men kan aannemen dat Frankrijk, Duitsland en Nederland deel zullen uitmaken van de toekomstige monetaire unie. Voor zover de loonontwikkeling in deze drie landen de *EMU loonregel* respecteert, is de wet op het concurrentievermogen consistent met de EMU loonregel.

Meer nog, de eenvoud van de *EMU loonregel* vergemakkelijkt wellicht de implementatie van de loonnorm. Als de ECB een inflatiedoelstelling van bijvoorbeeld van 2% vooropstelt volstaat een binnenlandse kostenbeheersing die deze 2% respecteert. Een vergelijking met Nederland, Frankrijk en Duitsland is dan wel nuttig maar niet nodig. Bovendien betekent de naleving van de EMU regel automatisch een beheerste kostenontwikkeling t.o.v. *alle* EMU partners. Merk tenslotte op dat binnen de EMU geen interne wisselkoersaanpassingen meer plaatsvinden die de toepassing van loonpolitiek in de afgelopen jaar substantieel bemoeilijkten (zie later).

Betekent de toetreding tot de monetaire unie dan uitsluitend rozegeur en maneschijn voor de sociale partners en de beleidsvoerders ? Geenszins. Over de toekomstige monetaire politiek van de ECB en dus ook over de inflatierichtlijn bestaat op dit ogenblik nog onzekerheid. Realiseert de centrale bank dezelfde lage en stabiele inflatie als de Duitse Bundesbank in de huidige context van het Europees Monetair Systeem? Of moet men zich integendeel op een wisselvallig verloop van de inflatiecijfers voorbereiden ? En zelfs bij een succesvol inflatiebeleid van de ECB heeft de groeiende transparantie in een interne markt zonder onverwachte wisselkoersbewegingen ook een keerzijde. Men kan immers een sterke toename van de mededinging op de Europese markt verwachten door de combinatie van marktintegratie en gemeenschappelijke munt. Ondernemingen met een nefaste

kostenstructuur boeten in deze concurrentiële omgeving aan marktaandeel in en danken werknemers af. Anders gezegd wordt in een doorzichtige en stabiele monetaire unie de band tussen loonbeheersing en internationaal concurrentievermogen nog strakker dan vandaag.

1.3. De competitieve positie t.o.v. niet-EMU partners moet gevrijwaard worden

De wereld in het volgend millenium bestaat niet uit EMU partners alleen. België onderhoudt nauwe handelsrelaties met grootmachten als de Verenigde Staten en Japan. Ons land geniet tevens van de groei in een aantal Oost-Europese en Aziatische landen. En binnen de Europese Unie treden enkele landen waarschijnlijk niet tot de EMU toe op de startdatum van 1 januari 1999. Tot deze groep behoren mogelijk het Verenigd Koninkrijk en Italië, twee van onze vijf belangrijkste handelspartners. Al deze “outsiders” mogen bij een evaluatie van de Belgische competitieve positie niet uit het oog verloren worden.

Het is echter niet eenvoudig om een consistent macro-economisch loonbeleid te voeren t.o.v. deze diverse groep van niet-EMU leden. Zoals aangegeven in Figuur 1, vormt de basis voor dit beleid de zogenaamde reële wisselkoers. Dit bij internationale macro-economen populaire concept vergelijkt de buitenlandse prijsontwikkeling met de binnenlandse prijsontwikkeling uitgedrukt in gemeenschappelijke munt. De binnenlandse en buitenlandse inflatie spelen hierbij uiteraard een rol. Maar de reële wisselkoers wordt eveneens beïnvloed door de nominale wisselkoers. Merk op dat in de praktijk de evolutie van de reële wisselkoers veelal gemeten wordt door de binnenlandse en buitenlandse loonkostontwikkeling in gemeenschappelijke munt te vergelijken. In dat geval worden loonkosten als doorslaggevend beschouwd voor de evolutie van de inflatie. Deze benadering volgen wij zowel in Figuur 1 als in de berekeningen verder in dit standpunt.

Welke loonregel vermijdt een ontsporing van de reële wisselkoers t.o.v. de niet-EMU landen ? Figuur 1 legt de nadruk op drie factoren. Vooreerst is er de EMU loonregel die daarnet aan bod kwam. Loondiscipline t.o.v. niet-EMU leden begint bij een beheersing van de Belgische loonontwikkeling bij onze EMU partners. Deze discipline is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde.

Als tweede factor moet de verhouding tussen de Euro en de derde munten nauwlettend gevolgd worden. Dit geldt in het bijzonder voor de wisselkoersrelaties met onze belangrijkste handelspartners die niet tot de EMU toetreden. Wij denken hierbij vanzelfsprekend aan de Verenigde Staten en Japan maar ook aan Italië, het Verenigd

Koninkrijk en andere EU lidstaten waarvan op dit ogenblik niet duidelijk is of zij buiten de monetaire unie zullen blijven. De relatie tussen de Euro en de derde munten is voor ons land een gegeven. Zij wordt bepaald door het wisselkoersbeleid van de ECB en van de niet-EMU centrale banken (bijvoorbeeld de Amerikaanse Federal Reserve Board). Belangrijk is eveneens de vraag of lidstaten van de EU die niet tot de EMU behoren bereid zullen zijn om een hernieuwd EMS te stappen met een stabiele relatie en een realistische wisselkoerswaarde t.o.v. de Euro. Essentieel zijn tenslotte de verwachtingen van de financiële markten. Zo is het mogelijk dat de Lire, de Peseta en de Escudo rake klappen incasseren als Italië, het Verenigd Spanje en Portugal naast de EMU boot zouden vallen. Dit zou op zijn beurt pijnlijk zijn voor de internationale concurrentiekracht van de Belgische ondernemingen.

Ten derde wordt de reële wisselkoers beïnvloed door de loonstijgingen bij de niet-EMU handelspartners. Deze loongroei is niet gemakkelijk te voorspellen. Wel is het veelal zo dat de wisselkoers- en loonevolutie bij niet-EMU handelspartners elkaar gedeeltelijk neutraliseren. De recente geschiedenis leert bijvoorbeeld dat de scherpe depreciatie van de Lire in het begin van dit decennium na enige tijd gevolgd werd door een sterke toename van de Italiaanse lonen en inflatie. Deze loonaanpassing verlichtte de concurrentiële druk op de Belgische bedrijven.

Samengevat vereist een evenwichtige Belgische concurrentiepositie de naleving van een dubbele loonregel. De EMU loonregel beperkt de Belgische loonstijgingen tot hetgeen de gemeenschappelijke inflatie binnen de monetaire unie toelaat. De tweede loonregel houdt verband met de evolutie van de euro en de loonontwikkelingen bij de niet-EMU landen. Bij een substantiële depreciatie van de reële wisselkoers van onze belangrijkste handelspartners buiten de monetaire unie is een bijkomende loonbeperking aangewezen. Dit principe omschrijven wij als de *derde munt regel*. Vanuit deze optiek kan ons land trouwens best pleiten voor een zo ruime monetaire unie waarvan ook Italië, Spanje, Portugal en het Verenigd Koninkrijk deel uitmaken. En indien deze landen er uiteindelijk niet bijhoren, heeft België baat bij een hernieuwd EMS met stabiele wisselkoersrelaties op een aanvaardbaar niveau tussen de insiders en de outsiders van de monetaire unie.

2. DE RECENTE ERVARING MET HET MACRO-ECONOMISCH LOONBELEID IN BELGIE

Kan België op loongebied met vertrouwen de monetaire unie tegemoet treden ? Deze vraag naar de toekomst noopt tot een reflectie over het recente verleden. Wat is de ervaring met het Belgisch loonbeleid in het afgelopen decennium ?

De kern van het macro-economisch loonbeleid in België is terug te vinden in de wet op het concurrentievermogen van 6 januari 1989. Deze wet bepaalt de maximale loonstijgingen in België als het gewogen gemiddelde van de loongroei bij de vijf belangrijkste handelspartners (Duitsland, Nederland, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk). In 1996 werd de keuze beperkt tot drie referentielanden namelijk Duitsland, Nederland en Frankrijk. Economisch geïnterpreteerd komt deze wet neer op de stabilisatie van de reële wisselkoers t.o.v. de vijf of de drie handelspartners¹.

	België	EU-3		EU-5	
	BEF	nationale munt	BEF	nationale munt	BEF
1982-1984	7.1	6.9	11.3	8.2	11.7
1985-1990	4.0	4.0	3.8	5.1	4.0
1991-1995	4.3	4.4	4.1	4.6	2.9
1987-1995	4.4	4.1	3.9	4.8	3.5

Tabel 1 : Evolutie van de lonen per tewerkgestelde in België en bij de belangrijkste handelspartners (jaarlijkse % verandering)

Tabel 1 schetst voor de periode 1982-1995 de evolutie van de lonen per tewerkgestelde in België, de drie (EU-3) en de vijf (EU-5) belangrijkste handelspartners. Voor de belangrijkste handelspartners wordt zowel de binnenlandse loonontwikkeling weergegeven in nationale munt als de loongroei in gemeenschappelijke munt (BEF). In feite bevat deze tabel de verschillende componenten van de reële wisselkoers via de loonbenadering. De cijfers hebben betrekking op de verwerkende nijverheid die als meest open sector van de economie aan internationale concurrentie blootgesteld is². De keuze van de loonmaatstaf per tewerkgestelde houdt rekening met zowel de evolutie van de loonkosten per eenheid product als met de stijging van de arbeidsproductiviteit en wordt ook door de Kredietbank

¹ In zoverre althans dat de loongroei in binnen- en buitenland wordt uitgedrukt in gemeenschappelijke munt. De wet en zeker de toepassing van de wet blijft redelijk vaag op dit gebied.

² Een uitbreiding van deze analyse naar de delen van de dienstensector die deelnemen aan de internationalisering van de wereldeconomie zou boeiend zijn maar stoot op ernstige gegevensproblemen.

courant als waardemeter gebruikt (bijvoorbeeld Kredietbank, 1995 en 1996)³. Een analyse van deze tabel leidt tot interessante inzichten :

1. Een devaluatie van de wisselkoers kan nuttig zijn op crisismomenten. De Belgische Frank devalueerde voor het laatst in 1982. Deze maatregel leverde ons land een tijdelijk loonvoordeel. Alhoewel de Belgische loongroei in 1982-1984 (7.1%) de binnenlandse loongroei van de drie belangrijkste handelspartners (6.9%) overtrof, stegen de Belgische lonen in gemeenschappelijke munt duidelijk minder snel dan bij de EU-3 en de EU-5. Natuurlijk is deze verbetering van de Belgische reële wisselkoers evenzeer het gevolg van de loonbeperkende maatregelen die de devaluatie begeleidden. Daarom is de ervaring met de devaluatie van 1982 geen pleidooi voor een behoud van het wisselkoersinstrument. Wel onderstreept deze episode de noodzaak om zich strict aan de eerder vermelde loonregels te houden zodat een wisselkoerscorrectie overbodig wordt.
2. De wet op het concurrentievermogen werd in de periode 1987-1995 niet nageleefd. In gemeenschappelijke munt stegen de Belgische loonkosten in de verwerkende nijverheid jaarlijks met 4.4 % in vergelijking met een loongroei van 3.5% bij de vijf en met 3.9 % bij de drie belangrijkste handelspartners.
3. De EMU loonregel werd in dezelfde periode niet volledig gerealiseerd. In de monetaire unie vallen wisselkoersaanpassingen t.o.v. de EMU partners weg zodat de macro-economische loonvergelijking zich toespitst op de gegevens in nationale munt. In de vorige paragraaf argumenteerden we bovendien dat de EMU loonregel consistent is met loonbeheersing t.o.v. de EU-3 landen. Uit Tabel 1 blijkt dat in nationale munt uitgedrukt t.o.v. de drie handelspartners van 1987 tot 1995 jaarlijks een gemiddeld loonverschil opgetekend werd van 0,3%. Dit weliswaar geringe loonafwijking situeerde zich voornamelijk in het eind van de tachtiger jaren.
4. De derde munt loonregel werd niet gerespecteerd. Veronderstel dat Italië en het Verenigd Koninkrijk niet (onmiddellijk) deelnemen aan de EMU. In dat geval geeft een afwijkende loonevolutie bij de drie t.o.v. de vijf handelspartners informatie over de mogelijke impact van “EMU-outsiders”. Van 1987-1995 stegen in gemeenschappelijke munt uitgedrukt de loonkosten in België en de EU-3 landen sneller dan bij de EU-5. Vooral in de jaren '90 lopen de looncijfers sterk uiteen. Deze afwijking is volledig te verklaren door wisselkoersbewegingen. Immers de binnenlandse loonkoststijgingen (in eigen munt) zijn lager dan deze van de EU-5 landen. In het bijzonder de scherpe wisselkoersontwaarding van de lire en het pond sterling in het begin van de jaren '90

³

Meer bepaald is de loonkost per tewerkgestelde is het product van de loonkost per eenheid product en de productie per werknemer. Een verdere analyse van deze twee deelcomponenten valt buiten het bestek van deze studie.

speelde hierbij een doorslaggevende rol. Dergelijke muntschommelingen zijn door de sociale partners bij de loononderhandelingen moeilijk te anticiperen. Een looncorrectie achteraf bleef echter uit. Kortom er werd te weinig rekening gehouden met de invloed van substantiële wisselkoersaanpassingen van derde munten.

3. DE IMPACT VAN HET LOONBELEID OP DE BELGISCHE COMPETITIVITEIT IN EMU : ENKELE SIMULATIES

In dit deel illustreren we modelmatig het belang van de EMU loonregel en de derde munt regel voor de Belgische competitiviteit. Hierbij maken we gebruik van het eenvoudig simulatiemodel *COMPSIM*, waarin we de intra-Europese vraag naar verwerkte- en bewerkte producten als relevante markt beschouwen. Immers, 74.7 % van de BLEU-handel is intra-Europese handel. Hiervan is 80.9 % handel in verwerkte of bewerkte goederen⁴. De simulatieoefeningen zijn gebaseerd op gegevens van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB).

COMPSIM werd ontwikkeld in eerder theoretisch werk van Abraham (1993,1994). Het is een model voor de verwerkende nijverheid van de EU landen. Aan de vraagzijde bevat dit model Europese consumenten die hun consumptie over verwerkte goederen en andere goederen verdelen volgens de relatieve prijs van deze categorie van goederen. Binnen het spectrum van verwerkte goederen wordt het reële inkomen besteed aan verschillende variëteiten volgens een vaste substitutieratio. Technisch wordt dit voorgesteld als een Dixit-Stiglitz preferentiestructuur, zoals in Helpman en Krugman (1985). Deze structuur van preferenties impliceert voor producenten dat zij binnen hun marktsegment als monopolist kunnen optreden. Gezien de competitie tussen verschillende variëteiten is de monopolie-macht echter beperkt, en spreekt men daarom van monopolistische concurrentie. De vraag naar arbeid wordt bepaald door relatieve prijs van arbeid en kapitaal, en door de productie van verwerkte goederen. Hiervoor wordt een Cobb-Douglas variabele kostenfunctie gebruikt.

De eenvoudige structuur van dit simulatiemodel laat toe om op voldoende realistische wijze zowel de theoretische als de empirische consistentie te bewaren. Zo werden de parameters in *COMPSIM* gecalibreerd op bestaande statistieken, en werd er rekening gehouden met de

---

⁴ OECD Monthly Statistics of Foreign Trade (1995), SITC klassen 5 tot 9.

bestaande studies op dit vlak. Zoals voorgesteld door Hamermesh (1993) wordt voor de korte termijn loonelasticiteit van de arbeidsvraag de waarde -0.3 weerhouden. Deze raming circuleert reeds geruime tijd bij de Nationale Bank van België (NBB), en wordt eveneens gebruikt in rapporten van het Planbureau. In het recente jaarverslag van de NBB wordt de korte termijn loonelasticiteit op -0.5 geraamd⁵. Konings en Roodhooft (1995) maken melding van een korte termijn loonelasticiteit van -0.74 bij grote Belgische ondernemingen. Men kan daarom stellen dat de weerhouden hypothese een zeer voorzichtig standpunt inzake tewerkstellingseffekten weergeeft.

Op lange termijn vertaalt een daling van de loonkost zich tevens in lagere uitvoerprijzen. Dit stimuleert de export en resulteert in een hogere tewerkstellingsgraad in België. De lange termijn loonelasticiteit is dan ook afhankelijk van de graad van concurrentie op de internationale goederenmarkt. Schattingen van de lange termijn loonelasticiteit van de arbeidsvraag lopen op tot -1.7⁶. In *COMPSIM* werd rekening gehouden met een lange termijn loongevoeligheid van -1.3 bij een lage graad van competitie op de Europese goederenmarkt. In het scenario van toegenomen concurrentie na de monetaire unie, wordt een lange termijn loonelasticiteit van -1.9 gebruikt.

In wat volgt worden twee scenario's onderzocht naar hun effecten op de tewerkstelling, productie en marktaandeel van de Belgische verwerkende nijverheid. Het eerste scenario is dat van een toename van de relatieve loonkost in België, zoals die zich het afgelopen decennium heeft voorgedaan. Hiermee wordt het belang van de EMU loonregel voor België aangetoond. Vervolgens worden ook de effecten van een devaluatie van een derde munt op de Belgische verwerkende nijverheid onderzocht. Deze resultaten illustreren de relevantie van de derde munt regel voor het Belgisch macro-economisch loonbeleid.

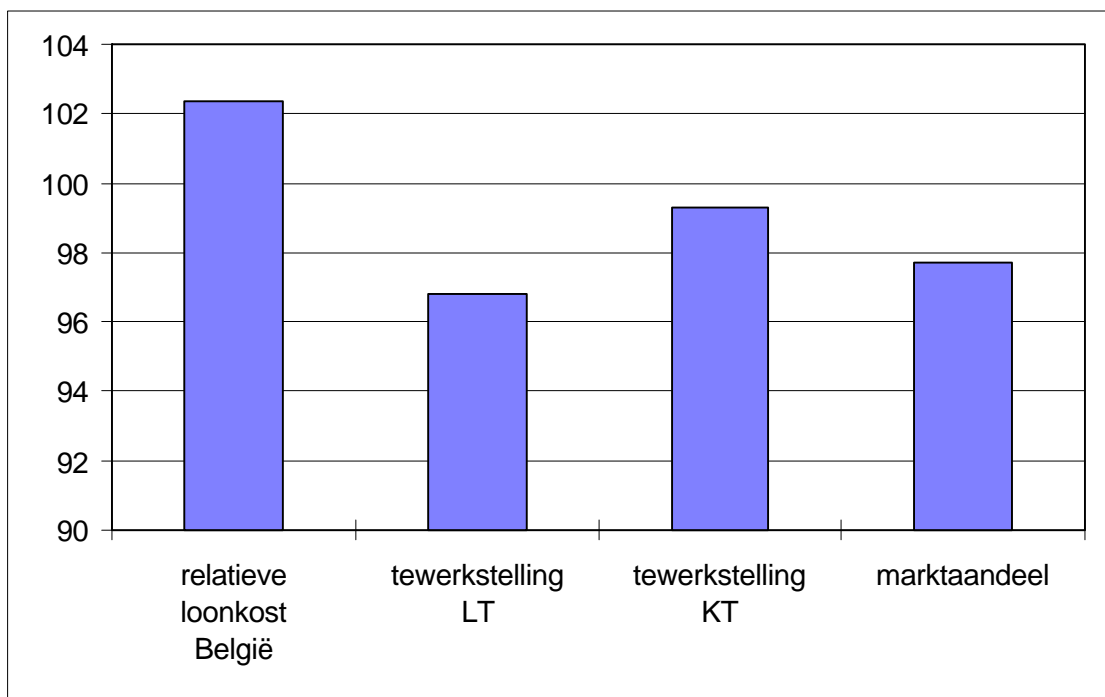
In de periode 1987-1995 is de Belgische loonkost in binnenlandse munt gemiddeld met 0.3 % meer toegenomen dan de loonkost bij de EU-3. Indien deze situatie zich herhaalt van bij het begin van de EMU in 1999, zal het gecumuleerd verschil in het jaar 2007 2.4 % bedragen. In Figuur 2 worden de gevolgen van deze afwijking op de *EMU loonregel* voor de Belgische verwerkende nijverheid geïllustreerd.

---

⁵ De Nationale Bank van België (1997), p. 32.

⁶ Zie hiervoor Konings en Roodhooft (1996).

Een toename van de Belgische loonkost zal op korte termijn leiden tot een substitutie van arbeid door kapitaal⁷. Bij een korte termijn loonelasticiteit van -0.3 bedraagt de uitstoot van arbeid 0.7 %, wat een verlies van meer dan 5000 banen betekent. Dit toont aan dat de gevolgen van een ontsporing van de Belgische loonkost ten aanzien van EMU partners niet dramatisch zijn. Toch kunnen deze gevolgen evenmin als onbelangrijk bestempeld worden. Op langere termijn zal de hogere prijs voor Belgische producten zich ook uiten in lagere afzetmogelijkheden. Bij matige competitie daalt het marktaandeel van de Belgische verwerkende nijverheid in de EU-3 met 2.3 %. Hierdoor neemt de tewerkstelling in de Belgische verwerkende nijverheid nog meer af. Bij een lange termijn loonelasticiteit van -1.3 kan dit effect berekend worden op 3.2 %.

Figuur 2 : Gevolgen van de hogere loonkost t.a.v. EU-3 handelspartners in 2007 bij lage competitie (1999 = 100)

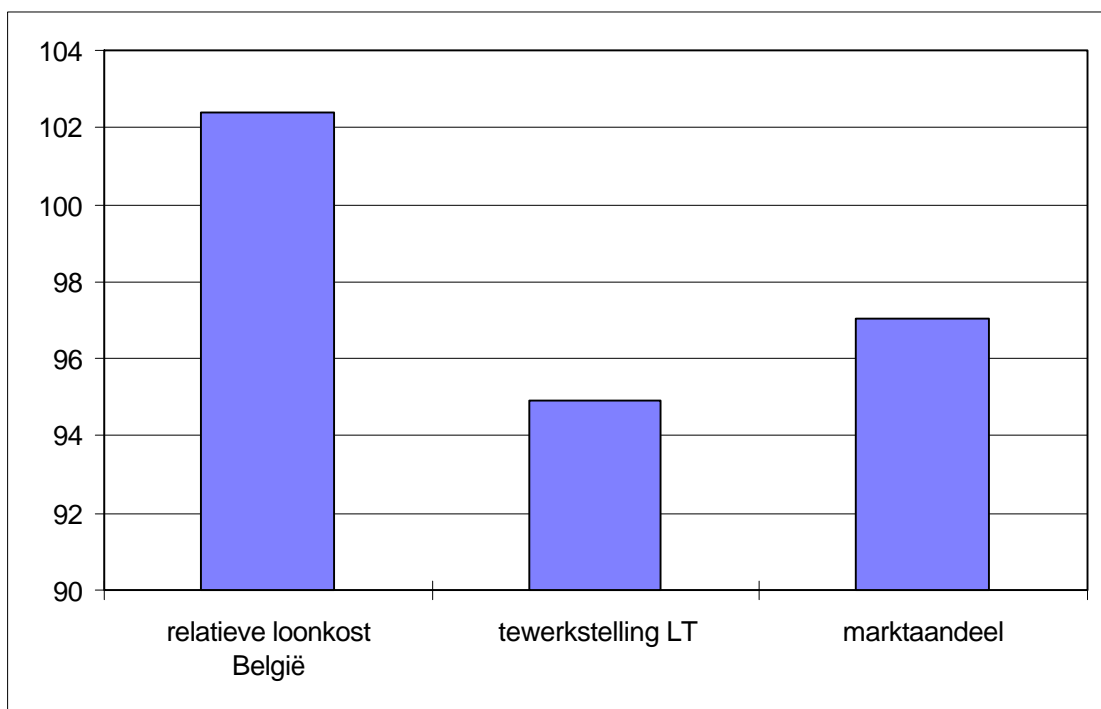
Men dient echter te verwachten dat de tendens tot marktintegratie in Europa zich voortzet, en zelfs versterkt. Immers, met een unieke munt als rekeneenheid wordt de Europese markt nog transparanter. Dit leidt tot een verhoogde competitie tussen Europese producenten. In

⁷

Aan de hand van het econometrisch model van de NBB werd berekend dat de toename van de loonkost in de periode 1987-1996 meer dan 200,000 arbeidsplaatsen vernietigd heeft. Zie hiervoor NBB (1997), p. 34.

deze omgeving wordt een inbreuk op de EMU loonregel nog zwaarder gesanctionneerd. Dit wordt geïllustreerd in Figuur 3.

In *COMPSIM* wordt de toegenomen concurrentie op de Europese goederenmarkt gesimuleerd door een toename in de substitutieratio voor verwerkte goederen. Indien de Belgische loonkost van bij het begin van de EMU op dezelfde wijze ontspoot als in de periode 1987-1995, dient men in een meer competitieve Europese markt een afname van het Belgisch marktaandeel van 3.0% te verwachten. De tewerkstelling in de Belgische industrie valt tegen 2007 dan ook zwaar terug, tot 5.0% onder het niveau van 1999.

Figuur 3 : Gevolgen van de hogere loonkost t.a.v. EU-3 handelspartners in 2007 bij hoge competitie (1999 = 100)⁸

De resultaten van dit eenvoudig model illustreren dat de baten van een volgehouden macro-economische loonmatiging ten aanzien van de belangrijkste handelspartners in de EMU niet onbelangrijk zijn. In het meest pessimistische scenario draagt deze inspanning bij tot het behoud van tenminste 0.7 % van de industriële tewerkstelling in België, hetzij 5000 voltijds equivalenten. Deze schatting loopt uit tot 5.0 % van de bestaande tewerkstelling wanneer de monetaire unie leidt tot verhoogde competitie tussen Europese producenten.

⁸ Omwille van theoretische beperkingen op de parameterwaarden in *COMPSIM* kunnen de korte termijn tewerkstellingseffecten niet afgebeeld worden.

Hoewel de EU-3 handelspartners 70.9 % van de Belgische intra-Europese handel vertegenwoordigen, is het onvoldoende het macro-economisch loonbeleid volledig toe te spitsen op de loonevolutie in deze landen. De afwezigheid van andere Europese handelspartners uit het Belgisch loonbeleid heeft belangrijke gevolgen voor de Belgische verwerkende nijverheid. Aan de hand van *COMPSIM* wordt hier de ordegrrootte van een afwijking van de *derde munt regel* geschetst.

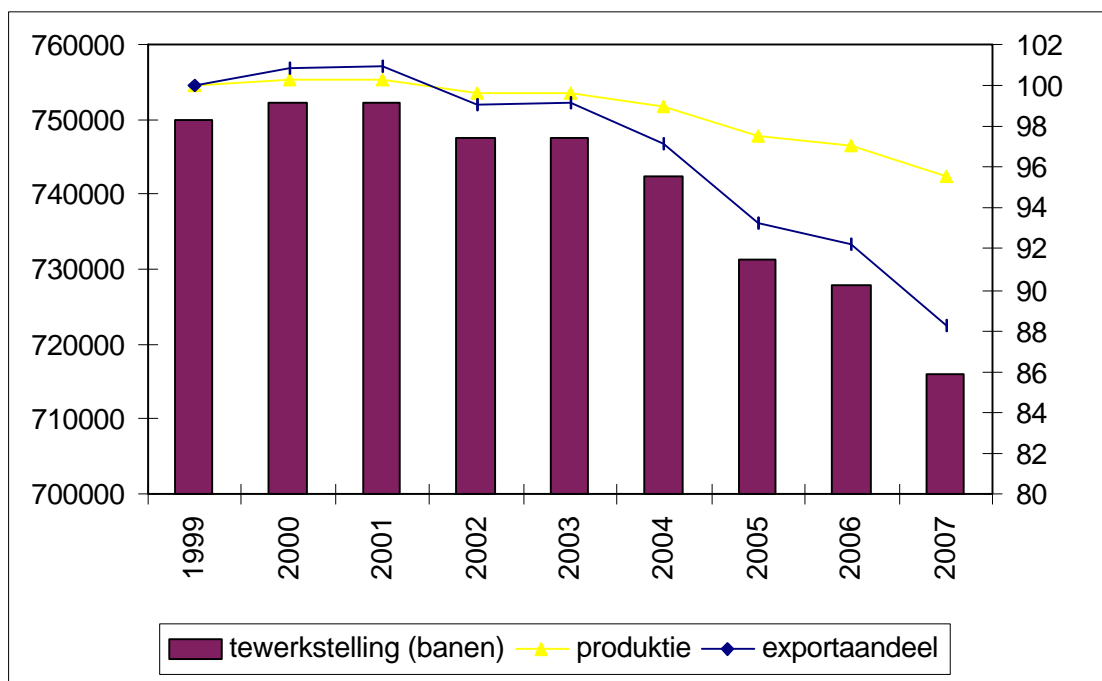
Gezien de discussie omtrent de onmiddellijke toetreding van Italië tot de EMU in 1999, en gezien de opt-out clause voor het Verenigd Koninkrijk, kunnen deze twee landen dienen als voorbeeld voor de derde munt regel. Bovendien drijven deze landen intensief handel met België; tezamen vertegenwoordigen zij 17.8 % van de Belgische internationale transacties⁹. Tenslotte hebben Italië en het Verenigd Koninkrijk in het recente verleden reeds gebruik gemaakt van een devaluatie van hun munt om de export te bevorderen.

Voor een eerste berekening wordt uitgegaan van de evolutie van het Brits Pond en de Italiaanse Lire tussen 1987 en 1995. In Figuur 4 worden de gevolgen voor de Belgische verwerkende nijverheid weergegeven indien dezelfde wisselkoersevolutie zich in de periode 1999-2007 volledig vertaalt in een comparatief nadeel voor de Belgische industrie.

Men kan opmerken dat, wanneer Italië en het Verenigd Koninkrijk hun munt stabiel houden ten aanzien van de Euro, de produktie van de Belgische verwerkende nijverheid geen nadeel ondervindt van de afwezigheid van beide munten uit de EMU. In Figuur 4 wordt dit geïllustreerd voor de periode 1999-2003. De stabiliteit van het Pond en de Lire vóór 1992 wordt hier weerspiegeld in een quasi onveranderde produktie, tewerkstelling en exportaandeel van de Belgische industrie.

---

⁹ OECD Monthly Statistics of Foreign Trade, 1995.

Figuur 4 : De devaluatie van het Pond en de Lire : gevolgen voor de Belgische verwerkende nijverheid (1999 = 100)¹⁰

Vanaf 2004 merkt men echter de effecten van een devaluatie van het Pond en de Lire zoals Pond en de Lire worden Britse en Italiaanse produkten immers fors goedkoper voor de goederen, ten nadele van produkten van daling in produktie van de Belgische verwerkende nijverheid tot 4.5 % bedraagt. Voor de Belgisch marktaandeel loopt nog sneller terug dan de produktie gezien de daling van de goederen uit deze landen bewerkstelligt.

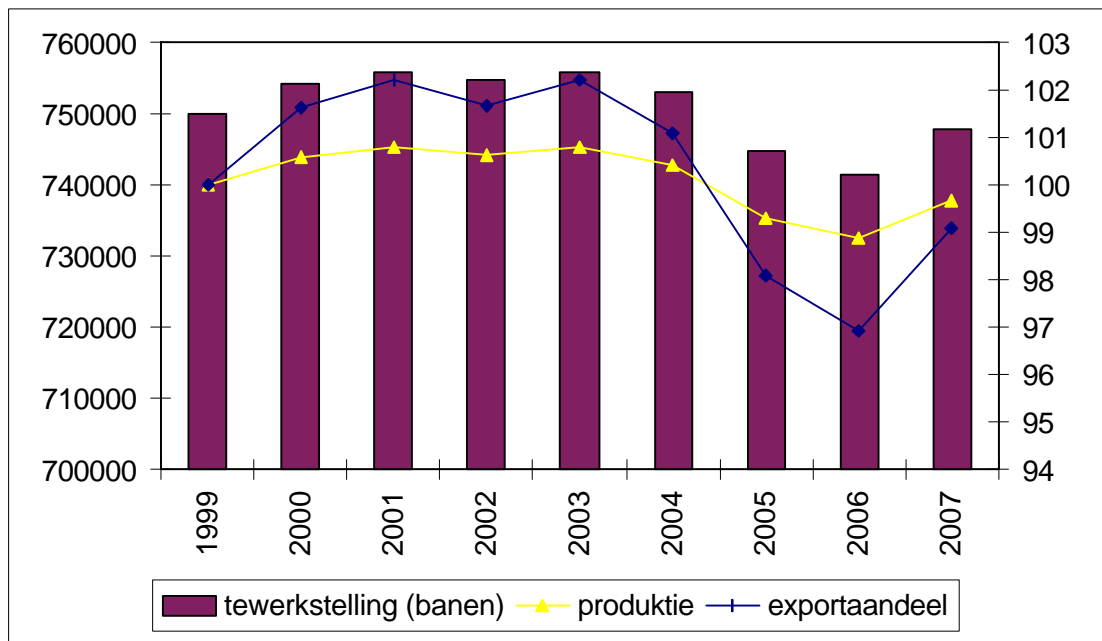
omstandigheden dramatisch. Op langere termijn echter is de daling van de Britse en dat de toegenomen competitiviteit in deze landen gedeeltelijk

¹⁰

1992 weerhouden, hetzij 750,000 voltijds equivalenten (OECD STAN DATABASE, 1995).

wordt door hogere looneisen. De gevolgen van een devaluatie van een derde munt ten aanzien van de euro zijn daarom vooral tijdelijk. Dit wordt weergegeven in Figuur 5.

Figuur 5 : Verschillende loonkostevoluitie in het Verenigd Koninkrijk en Italië : gevolgen voor de Belgische verwerkende nijverheid (1999 = 100)

Wanneer als basis voor de berekeningen niet de nominale wisselkoersevoluitie, maar de evolutie van de relatieve loonkost tussen 1987 en 1995 geprojecteerd wordt naar de EMU, is het duidelijk dat een devaluatie van het Pond en de Lire vanaf 2004 op termijn weinig gevolgen hebben op de prestaties van de Belgische industrie. In Figuur 5 wordt geïllustreerd hoe zowel de produktie als de tewerkstelling in 2007 opnieuw hun initiële niveau opnieuw bereiken, omdat de devaluatie van deze munten zal leiden tot hogere looneisen in deze landen.

Niettemin treden op korte termijn belangrijke schommelingen in produktie en tewerkstelling op die ontwrichtend zijn voor de Belgische industrie. Bovendien dient men in acht te nemen dat deze berekeningen uitgingen van een lage competitie op de Europese markt. Bij toegenomen concurrentie zal de variatie in tewerkstelling en produktie groter zijn dan weergegeven in Figuur 5. Tenslotte zullen de gevolgen van een structureel lagere loonevoluitie in ‘derde landen’ zich wel laten voelen, gezien het belang van deze landen als handelspartner. Het lijkt ons daarom aangewezen zulke verrassingen niet af te wachten, en

de verwachte loonevolutie van EU-leden die niet in onmiddellijk toetreden tot de EMU eveneens op te nemen in het Belgisch macro-economisch loonbeleid. Dit onderstreept het belang van de derde munt regel, zelfs indien het wisselkoersvoordeel van niet-EMU partners slechts tijdelijk is.

BESLUIT

Dit standpunt gaat in op het macro-economisch loonbeleid in de toekomstige monetaire unie. Uitgangspunt is de vaststelling dat de loonvorming nog meer dan vandaag een fundamentele determinant wordt van het macro-economisch concurrentievermogen. Immers de toetreding tot de EMU beperkt de macro-economische bewegingsvrijheid van een land omwille van het wegvallen van het wisselkoersinstrument, de noodzakelijke budgettaire discipline en de overdracht van het monetair beleid aan de Europese Centrale Bank.

Wij stellen in deze studie een dubbele macro-economische loonregel voor. De *EMU loonregel* waarborgt een evenwichtige competitieve positie t.o.v. onze partners binnen de monetaire unie. Deze regel stelt dat de Belgische loongroei beperkt blijft tot de loonstijgingen die verenigbaar zijn met de gemeenschappelijke inflatievoet die binnen de monetaire unie tot stand komt. De *derde munt loonregel* is geïnspireerd door de Belgische positie t.o.v. de niet-EMU landen. Kort samengevat komt dit principe neer op loonbeheersing bij een substantiële depreciatie van de reële wisselkoers van onze belangrijkste handelspartners buiten de monetaire unie. Deze loonregel wint aan belang indien nauwe handelspartners zoals het Verenigd Koninkrijk, Italië en andere EU-lidstaten niet tot de kopgroep van EMU behoren en niet kiezen voor een stabiele relatie met de Euro.

Wij tonen aan dat deze loonregels in de afgelopen jaren slechts gedeeltelijk werden nageleefd. Gemeten t.o.v. de drie belangrijkste handelspartners bedroeg de jaarlijkse afwijking van de EMU loonregel in de periode 1987-1995 een weliswaar geringe 0.3% per jaar. De derde muntregel vormde vooral in het begin van de jaren '90 een groter probleem door de sterke ontwaarding van de Italiaanse lire en het Britse pond. Voor deze moeilijk te voorspellen wisselkoersbewegingen werd achteraf in België geen correctie doorgevoerd. Dit resulteerde in een verslechtering van de Belgische reële wisselkoers met betrekking tot de EU-5 landengroep met negatieve gevolgen voor de tewerkstelling en de exportaandeel.

Aan de hand van een eenvoudig simulatiemodel wijst deze studie op de negatieve gevolgen de EMU loonregel leidt uiteindelijk tot een significante daling van de werkgelegenheid en het Belgisch exportaandeel op de internationale markt. Indien de depreciatie van de lire en geconfronteerd met een serieuze handicap. En zelfs indien het wisselkoersvoordeel voor de een competitiviteitsprobleem in de overgangperiode. Onze simulaties geven aan dat deze voorzichtigheid geïnterpreteerd worden omdat enkel de verwerkende nijverheid beschouwd wordt en er bij de berekeningen geen expliciet onderscheid gemaakt wordt tussen stijgingen in de arbeidskost per eenheid product en de arbeidsproductiviteit.

voorgestelde loonregels. Op dit ogenblik staat het niet vast welke landen wel en welke landen niet tot de EMU behoren. Evenmin is er zekerheid over het beleid van de ECB ten EMU loonregel vormt. Het loon- en wisselkoersbeleid van de derde landen is evenzeer een onbekende. Bovendien vergt de bepaling van de loongroei die consistent is met de EMU de kosten- en prijsontwikkelingen anderzijds.

Last not least is het loonbeleid slechts één facet van internationale concurrentiekracht. Technologie, productiviteit en innovatie zijn minstens even belangrijke troeven voor de welvaartscreatie in ons land en in Europa (zie bijvoorbeeld Abraham en Verret, 1996 en economische randvoorwaarde voor de vereiste micro-economische aanpassingen op sectorieel, regionaal en bedrijfsniveau. Macro-economische beperking en micro-moet creatieve oplossingen aandragen daar waar problemen opduiken. Is ons land klaar voor deze uitdagingen ?

Referenties

- Abraham, F. (1994), "Social Protection and Regional Convergence in a European Monetary Union," *Open Economies Review* 5, p 89-115.
- Abraham, F. (1993), "The Social Dimension of an Integrated EC-Nordic Area," in Lundberg, L. and J. Fagerberg (ed.), *European Integration : A Nordic Perspective*. Avebury : Aldershot, p. 313-331.
- Abraham, F and N. Verret (1996), *De Internationale Positie van de Belgische Economie in Toekomstperspectief*. Verbond van Belgische Ondernemingen.
- Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (1996), "Commissie Evaluatie van de Concurrentiepositie. Statistisch dossier", CCE-CRB document 1996/246, Brussel.
- Helpman, E. en P. Krugman (1985), "Market structure and Foreign Trade", MIT Press, Cambridge.
- Konings, J. en F. Roodhooft (1995), "Wat is het Effect van Lagere Loonkosten op de Vraag naar Arbeid in Belgische Ondernemingen ?", LICOS Discussion Papers, K.U.Leuven.
- Konings, J. en F. Roodhooft (1996), "How Elastic is the Demand for Labor in Belgian enterprises ? Results from Firm Level Accounts Data, 1987-1994", mimeo, LICOS K.U.Leuven.
- Kredietbank (1995), "Wat met het Belgische Concurrentievermogen," *Weekberichten*, jaargang 50 nr. 29.
- Kredietbank (1996), "Oranje Boven : Werkgelegenheidsgroei door Beheersing Reële *Weekberichten*, jaargang 51 nr. 29.
- Nationale Bank van België (1997), "Verslag 1996", NBB, Brussel.
- Sleuwaegen, L. (1995), "België en de Technologische Uitdaging," in Abraham, F, Tharakan, M., Sleuwaegen, L and J. Van Overtveldt, *De Belgische Economie : Op Zoek naar Een Strategisch Plan*. Roularta Books.